

ÇEVİRİ MOTORLARININ GÜNÜMÜZDEKİ ROLÜ

Öğr. Gör. Dr. Erkan ZENGİN
Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZ

'Ara-ağ'ın hayatımıza girmesiyle birlikte ticaret, sanat ve bilim anlayışının değiştiği gibi çeviriye olan bakış açısı da farklılaşmıştır. Nedeni ise bir yandan insanların dünya'nın herhangi bir yerinde yüklenmiş bir bilgiye anında ve istediği zaman ulaşması veya farklı insanlarla iletişime geçmesi gibi sağladığı imkânların yanı sıra bir sorunu da beraberinde getirmesidir. Bu kadar küçülen dünya üzerindeki bütün dilleri bilmek mümkün olmadığından ara-ağ üzerinde ulaşılan bilgiye en kısa süre içerisinde nasıl bildiğimiz bir dile aktarabiliriz? Çevirmenlerin bu ihtiyacı karşılaması zamansal olarak mümkün olmadığından bu durum bilim insanlarını farklı arayışlara sürüklemiştir. İşte bu noktada bilim insanları 'AltaVista', 'googletranslate', 'Trados' gibi çeviri motorlarını geliştirmişlerdir. Günümüzde 24 saat hizmet sunan bu tür araçlar, ihtiyacın büyük bir kısmını karşılamaya çalışmaktadır. Genel olarak ücretsiz sunulan bu tür hizmet araçları kelime çevirisi yaptığı gibi cümle, hatta bütün bir sayfayı çevirmektedir. Böylece bu araçlar farklı ülkelerde yaşayan insanların birbirleriyle daha rahat iletişim kurmasını veya farklı dillerdeki çalışmaları yakından takip etmesini kolaylaştırmıştır. Ayrıca uluslararası ticaretin hızlanmasında da etkili olmuştur. Fakat bu işlemi gerçekleştirirken ne kadar sağlıklı sonuç verdiği, zihinlerde soru işareti bırakmaktadır. Günümüzde çeviri motorlarının vardıkları son noktayı göz önüne sermek için şimdiye kadar yapılan bazı çalışmalar ve kuramsal yaklaşımlar üzerinde durulacaktır. Daha sonra burada seçilen Goethe'nin "Genç Werther'in Acıları" adlı edebi eserine uyarlanacaktır. Bu eserin seçilmesindeki en büyük etken daha önce iki farklı çevirmenin, Canbek ve Ülner, tarafından çevrilmiş olmasıdır. Bu sayede farklı iki çevirmenin çevirisiyle farklı iki çeviri motorunun, 'babelfish' ve 'googletranslate' çevirisi örnek cümlelerle karşılaştırma fırsatı doğacaktır. Birçok çevirmen, dilbilimci ve mühendisin üzerinde çalışmış olduğu bu iki aracın "istatistiksel makine" olma özelliğiyle sürekli güncellenmekte ve her türlü dokümanı kayıt edip değerlendirmektedir. Bu süreçte yapay zekâ devreye girmektedir. Nitekim kaynak dildeki bilgi duruma göre erek dilde farklı şekilde ifade edilebileceği gibi, erek dilde farklı şekillerde des ifade edebilir. Bozkurt'un da vurgulamış olduğu gibi yaratıcılığa bağlı çevirinin bir standardı olmadığını iki çevirmenin çevirisinden yola çıkarak gözler önüne serilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda dilbilgisinin temel bölümünü oluşturan biçimbilim, sesbilim ve sözdizimi yanı sıra psikolojik durum, kültürel boyut veya çevresel koşullar gibi etkenler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çeviri motoru, AltaVista, googletranslate, erek dil, kaynak dil, istatistiksel makine

THE ROLE OF THE TRANSLATION SOFTWARE IN PRESENT

ABSTRACT

With the appearance of the internet, economics, art and science changed as well as translation got a new point of view. The reason is that the people can get information from all over the world any time they want and the opportunity to communicate with each other, but all this brought problems with. In this shrinking world one cannot know all languages, so how can we get the information we need transform in a language we know. Since translators cannot do this work in temporal manner, this lead scientists to search for different solutions. At this point scientists created translation software like AltaVista, googletranslate, trados etc. This kind of software try to feed the need and serve 24 hours a day. Usually the service which is free of charge can translate words as well as sentences and even whole pages. So people in different countries can communicate with each other easier and they can follow works in different languages easier. Also international trade has grown as an impact also. But there are question marks regarding the correctness of the translations. Some work and theoretical approach towards translation software today will be shown. Later they will be adapted to the literary work of Goethe's "The Sorrows of Young Werther". The biggest factor in choosing this work is the reason that it was translated by Canbek and Ülner. So an objective evaluation can be made with a critical approach. The translations of two different translators will be compared with sample sentences by AltaVista babelfish and googletranslate. AltaVista's babelfish is the first web based translation service while googletranslate is the most up to date web based translation software. Many translators, linguists and engineers work on these two software which are "statistical machines" updating all the time and saving all kinds of documents and evaluating them. At this place artificial intelligence appears. Thus information in source language can be expressed in different ways in target language. Like Reiss and Bozkurt also emphasize it will be shown through the two different translations that translation cannot have a standard and is limited by the creativeness of the translator. In this frame we will stay on the basic part of grammar which is morphology, phonology and syntax, as well as on psychic state, cultural and environmental factors.

Keywords: *Translation software, AltaVista, googletranslate, target language, source language, statistical machine*

Giriş

Bilgi akışının hızlanmasıyla küçülen dünyamız, bize önceki dönemlere oranla çevirinin önemini daha da hissettirmektedir. Çeviriyi en geniş anlamıyla, farklı dillerden duyguyu, düşünceyi, kültürü ve istekleri erek dile aktarma olarak tanımlayabiliriz. Bu bakımdan tarih boyunca değişik toplulukların bilim, sanat, düşünce gibi alanlarda fikir alışverişinde bulunmasında, birbirini tanımada, ilişki kurmasında ve böylece gelişmesinde çeviri önemli rol oynamıştır(Göktürk 2000: 15). Günümüzde çevirinin birçok farklı tanımı vardır: Eruz'a göre insanın yaptığı bütün eylemleri çeviriye girer, çünkü düşüncelerin sözlü veya yazılı dışa vurumu bile bir çeviridir(Eruz 2005: 127). Tabii bu oluşum sürecini tarihsel ve toplumsal birikimler önemli ölçütte etkilemekte, çünkü düşüncenin kökeni insanın ve toplumun varlığına dayanmaktadır. Aynı

doğrultuda Rıfat çeviriyi zihinsel bir dönüştürüm olarak açıklamaktadır(Rıfat 1995: 66). Köksal, bu eylemi konuşmacılar (gönderen) ile dinleyiciler (alıcılar) arasındaki bağı kuran dilsel ve dilsel olmayan unsurların bütünü olarak tanımlamaktadır(Köksal 2005: 2). Hayatımızın her anında ve alanında farklı biçimlerde görebileceğimiz çeviri unsuru, toplumdan topluma, hatta bireyden bireye farklılık göstermektedir. Bozkurt bu farklılığın kaynak dilden erek dile aktarırken daha da belirginleştiğini vurgulamaktadır(Bozkurt 1982: 5-13). Bu bağlamda her çeviri aynı zamanda yeniden yaratma işlemidir. Bu işlemi, onu oluşturan dil ve kültür gibi birçok faktör etkilemektedir. Bu bakımdan çevirmenin görevi iki farklı dil, kültür, toplum veya birey arasında köprü kurmaktır.

‘Ara-ağ’ın dünya üzerinde hızlı bir şekilde yayılmasıyla birlikte toplumsal yapıyla çevirinin ve çevirmenin de işlevi değişmiştir. Bilgi toplumu ve bilgi toplumunun temelini oluşturan bilgi teknolojisi gibi yapılar ortaya çıkmıştır. Nitekim önceleri “bilgi” kitap, dergi, konferans, seminer vs. gibi kısıtlı bir yer ve zaman çerçevesinde verilirken, artık her yerden her an ulaşılır kılınmıştır. Bu bağlamda Gonzales “*en kısa süre içerisinde doğru bilgiye ulaşmaktan*”(Gonzales 2004: Giriş) bahsetmektedir. Gonzales’in burada vurgulamış olduğu durum insanın yaşamı boyunca vazgeçemeyeceği bir unsur haline gelmiştir. Burada bahsedilen hız aynı şekilde çeviri alanını da etkilemektedir. Bunun başlıca nedenleri arasında ‘ara-ağ’ın gelişmesiyle birlikte insanların her an her yerde dünyada olanları, yeni çıkan kitapları, bir bilimsel çalışmayı, konferansları veya seminerleri yakından takip edebilmek için her yerde her an bir çevirmene ihtiyaç duymasıdır. Fakat bir çevirmenin bu hıza yetişmesi, anında her yerde ve her daim aktarabilmesi mümkün değildir. Bu bakımdan yeni bir araca ihtiyaç doğmuştur. Burada söz konusu araç, ‘ara-ağ’la uyumlu bir şekilde çalışan ve günümüzün hızına ayak uydurabilen bir mekanizmadır. İşte bu noktada çalışmamın da bir parçası olan günümüz çeviri motorları ve onların işlevleri devreye girmektedir. Her ne kadar bilimsel açıdan henüz kabul görmemiş olsa da günlük yaşamda büyük kolaylık sağlayan bu tür araçların gelişimi küçümsenmeyecek kadar hızlıdır. Çeviri motorlarında varılan son noktayı gözler önüne serebilmek için, Johann Wolfgang von Goethe’nin “*Genç Werther’in Acıları*” eserine çeviri motorları aracılığıyla çevirerek kullanılan bu aracın işlevi ve yapısı irdelenecektir. Konuya açıklık kazandırabilmek ve kuramsal çerçeveyi oluşturabilmek için, ilk önce ‘ara-ağ’ın tarihsel gelişimiyle birlikte çeviri motorlarının mantığı açıklanacak ve bunun devamında kuramsal yaklaşımlar açısından ele alınacaktır.

I. Çeviri Motorlarının İşleyişi ve Çalışmanın Kuramsal Çerçevesi

Bilindiği üzere günümüz ‘ara - ağ’ının başlangıcı 1969 yılında kurulan ve “arpa – net” bağlamında kısıtlı hizmet veren bir askeri ve bilimsel AR-GE (araştırma ve geliştirme) projesidir. İlk başta amaçları, bilgisayar yardımıyla salt askeri bilgi paylaşımında bulunmak olsa da, günümüzde en yaygın kullanılan bilgi alışverişine dönüşmüştür. Ara- ağ’a bağlıyken neredeyse her şeyi

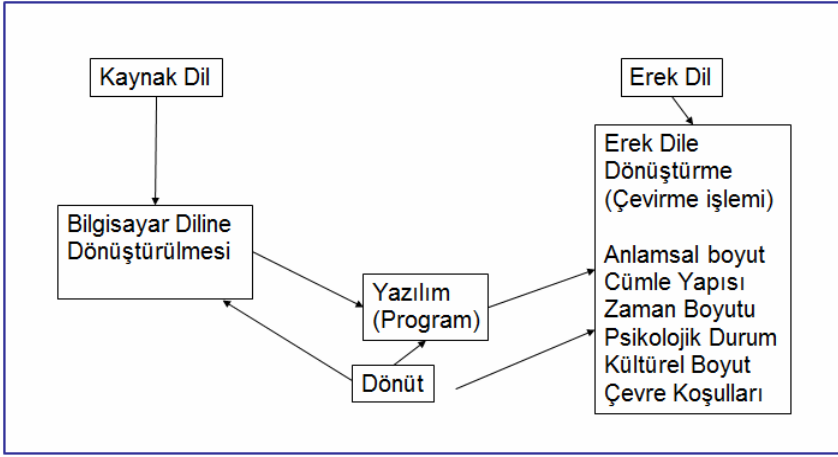
bilgisayar üzerinden gerçekleştirebileceğimiz sanal bir dünyada, anında çeviri yapan yazılımlar gerek sunucuların, gerekse kullanıcıların en büyük ihtiyaçlarından biri haline gelmiştir. Bunu zamanında fark eden AltaVista, uzun yıllardır yapay zekâ üzerinde çalışan ve bu alanda dillerin biçimsel tanımlamasını yaparak anlambilimsel engelleri aşmayı çabalayan Systran şirketiyle ortaklaşa ücretsiz olarak ilk çeviri motoru babelfish'i kullanıcılara sunmuştur. Bu çeviri motorunun özelliği salt kelime çevirisi değil, aynı zamanda cümleyi, hatta bütün bir web-sayfasını çevirebiliyor olmasıdır. Çeviri motorlarının işleyiş mantıklarına baktığımızda iki yöntem bulunmaktadır: 1. Girilen verilerin kurallarına bağlı olarak çeviren ve 2. İstatistiksel olarak cümle kalıpları girildikçe kendini yenileyen ve ona göre çeviren yazılımlar (www.sdl.com). Burada bahsedilen ilk tür yazılımlar daha çok sözcük çevirisi şeklinde çalışmakta ve sürekli güncellenmesi gerekmektedir. Nitekim çok anlamlılıkla ilgili Aksan'ın tanımlaması şu şekildedir: *“başlangıçta tek bir kavramın simgesi olan göstergenin, genellikle kolay ve etkili anlatım eğilimiyle, aktarmalarla ve kullanım sıklığının artmasıyla her dilde, ilişkili yeni kavramlarla da anlatır duruma gelmesidir”*(Aksan 2007: 70). Bu bağlamda Aksan kelimelerin zamanla nasıl anlam değişikliği yaşadığını vurgulamaktadır. Bu noktada çeviri motorlarının bir dilden başka bir dile cümleleri çevirirken, salt kelimeleri yerleştirmekle kalmaması gerekmektedir. Buna ilaveten başlangıçta tek bir anlam olarak adlandırılan temel anlama sonradan eklenen yan anlamları algılayıp hangi kelimenin uygun olabileceğini seçebilmesi gerekmektedir. Dilbilimde kavram dünyasının gelişmesi veya zenginleşmesi olarak tanımlayabileceğimiz bu konu, aslında çeviri motorlarının doğru sonuç vermesini etkileyen en önemli husustur. Bu bağlamda ikinci yöntem daha etkili çalışmaktadır. Trados'un da temel çalışma prensibi olan bu yöntemde, cümleler yazıldıkça program tarafından kayıt edilmekte ve daha sonraları sistem benzer cümlelerle karşılaştığında ilk girilen cümleyi temel alarak çevirmektedir. Şahin, çeviri motorlarıyla ilgili yapmış olduğu çalışmasında beş aşamadan bahsetmektedir(Şahin 2008: 13). Bu aşamaları çeviri motorunun çeviri yaparken ona kılavuzluk eden evreler olarak ifade edebiliriz. Bunlardan birincisi birebir çeviri aşamasıdır. Bire birden kasıt sözlükteki temel anlamdan yola çıkılarak kelimelerin kaynak dildeki sıralamasına göre yerleştirilmesidir. Bunun en büyük zorluğu çeviri motorunun sözcüğün yan anlamını veya anlam değişikliğini ayırt edememesidir. Böylece bu durum hedeflenen erek dildeki karşılığının anlam kaymasına ya da ifadenin anlaşılmasına neden olmakta ve yetersiz kalmaktadır. Havercort'un da vurguladığı gibi *“insanın çevirmesiyle bilgisayarın çevirmesi arasındaki tek fark, insan için hiçbir zorluk teşkil etmeyen bir metin, bilgisayar için çok büyük bir sorun oluşturabilmesidir. Nedeni ise bilgisayarların gerekli anlayışa sahip olmamasıdır”*.¹ Bu durum

¹ “Der einzige Unterschied zur menschlichen Übersetzung besteht darin, dass Texte, die für einen menschlichen Übersetzer keine Probleme darstellen, dem Computer erhebliche

yazılımların sürekli bir çevirmen ve mühendis tarafından denetlenmesini ve güncellenmesini önemli kılmaktadır. İkinci aşama ise sesbilim ve sözdizimi ile birlikte dilbilgisinin temel bölümünü oluşturan biçimbilim yer almaktadır. Biçimbilim, genel olarak kelimelerin veya hecelerin morfeplerinin ne olduğunu araştırır. Şahin, çeviri motorlarının kelimelerin morfeplerini algılaması ve ayırt etmesi mümkün olduğunu dile getirmektedir(Şahin 2008: 13). Fakat bunu gerçekleştirebilmesi için hem kaynak dilin hem de erek dilin aynı dil ailesinde yer almaları gerektiğini vurgulamaktadır. Aksi takdirde çeviri motorların farklı dil aile yapılarını ayırt etmesi ve çevirmesi yine zor olacaktır. Üçüncü aşamada çeviri motoru kaynak dilin sözdizimini algılayıp erek dile uyarlamaya çalışmaktadır. Bu aşamada yapay zekânın önemi ortaya çıkmaktadır. Burada yapay zekânın kaynak dilin yapısını algılaması ve daha sonra erek dildeki yapıya uyarlaması gerekmektedir. Tabii kaynak dilin ve erek dilin aynı dil ailesinde yer almaları büyük kolaylık sağladığı düşünülse de, dillerin kendine özgü bazı ayrımlarının olması bile cümleye farklı bir anlam katabilmektedir. Henüz çevirmenin algılayıp çözebildiği şekilde sözdizimini değerlendiremeyen çeviri motorları, ancak düz cümlelerde başarılı olabilmektedir. Böylece yapay zekâ sistemleri edebi eserlerde olduğu gibi, karmaşık cümle yapılarıyla karşılaştıklarında aynı yöntemi uygulamaya çalıştıklarından dolayı başarısızlığa uğrayabiliyorlar. Burada ikinci aşamayla birlikte üçüncü aşama dilbilimcilerin, çevirmenlerin ve mühendislerin en çok üzerinde çalıştıkları sorunsal teşkil etmektedir. Dördüncü aşamada biçimbilgisi yer almaktadır. Her dilin kendine özgü yazım şekli vardır. Bu noktada bilgisayarın dillerin kendine özgü biçimbirimcikleri algılayıp uyarlaması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirebilmesi için her iki dilin kendine özgü yazım biçimleri önceden yazılım olarak yüklenmiş olması gerekmektedir. Son aşamada kaynak dildeki metnin yukarıda belirtilen aşamalara göre bölümlendirildikten sonra aynı şekilde erek dile çevrilmesi söz konusudur.

AltaVista, Babylon, Trados, googletranslate gibi birçok yazılım günümüzde mevcuttur. Bu yazılımların nasıl çalıştığını farklı bir model üzerinde somutlaştırabiliriz:

Schwierigkeiten bereiten können, da der Computer nicht über das erforderliche Textverständnis verfügt” (Havercort 2000: 9)

Yukarıda Schulz von Thun'un dört kulak modelinden esinlenerek kendim tasarladığım modelde görüldüğü gibi aslında çeviri motorları kaynak dil ile erek dil arasındaki bağı üçüncü bir dil olan bilgisayar dili aracılığıyla sağlamaktadır. Buradaki bilgisayarın dili olarak adlandırdığımız algoritmalarından oluşmaktadır. Söz konusu bu dil, bir bilgisayarın ne yapması gerektiğini belirleyen tektipleştirilmiş bir dildir. Programlama dilleri, yazılımcının bilgisayara hangi veri üzerinde işlem yapacağını, verinin nasıl depolanıp iletileceğini, hangi koşullarda hangi işlemlerin yapılacağını tam olarak anlatmasını sağlamaktadır. Bir çevirmen kaynak dili nasıl kendine özgü cümle yapılarına ilk önce dönüştürüyorsa, bilgisayar da kaynak dili daha önce yazılımcının belirlediği kendine özgü dile dönüştürmektedir. Bundan sonra bir yazılım aracılığıyla erek dile dönüştürme işlemine başlamaktadır. Yukarıda dönüt olarak belirtilen geri dönüşün yapılması, aslında yapılan çevirilerdeki hataları görüp düzeltilmesi kastedilmektedir. Erek dile aktarırken yukarıdaki modelde gösterildiği gibi birçok faktör devreye girmektedir. Bunları psikolojik durum, kültürel boyut veya çevresel koşullar olarak sıralayabiliriz. Bilimsel metinlerin yapısı gereği bu tür faktörlerin önemi olmadığından, çeviri motorları eğer gerekli alanda kelime hazinesi yüklendiyse bu tür metinleri daha rahat çevirebilmektedir. Asıl sorun edebi metinlerde görülmektedir. Bu doğrultuda çalışmada Johann Wolfgang von Goethe'nin "*Genç Werther'in Acıları*" eserinden bazı örnek cümlelerden yola çıkarak çeviri motorlarında karşılaşılan zorluklar irdelenecektir.

II. Johann Wolfgang von Goethe'in "*Genç Werther'in Acıları*" Adlı Eserin Çeviri Motorlarındaki Eşdeğerliği

Bir döneme damgasını vuran ve dünya klasikleri arasında sayılan "*Genç Werther'in Acıları*" eseri, Werther adındaki genç bir adamın büyük şehrin verdiği ruhsal açıdan sıkıntılardan kaçıp doğayla uyum içinde yaşayacağı küçük bir yere sığınmasıyla başlamaktadır. Mektup şeklinde yazılan eserde Werther'in gezip gördüğü doğa, yeni tanıştığı insanlar ve özellikle Lotte'ye olan aşkı içinde bulunduğu ruh haliyle birlikte arkadaşı Wilhelm'e aktarılmaktadır.

Mektuplarında yoğun bir şekilde duygularını dile getiren Werther karakteri, çevrilmesi bakımından bir o kadar zordur. Burada çeviri motorları googletranslate ve babelfish ile çevirmenler Nihat Ülner ve Mustafa Canbek'in çevirisi karşılaştırılarak verilecektir. Buna ilk örneğimiz aşağıdaki gibidir:

KM: *“Ich habe etwas im Kopfe, davon ich euch nichts sagen wollte, bis es ausgeführt wäre: jetzt, da nichts draus wird, ist es ebenso gut“* (Goethe 1986: 88).

EM1: *“Ben aday olacağını kadar ben bir şey söylemek istedim kafamda bir şey var: Artık hiçbir şey onu gelecek, sadece de bulunuyor“* (googletranslate).

EM2: *“Ben aday olacağını kadar ben bir şey söylemek istedim kafamda bir şey var : Artık hiçbir şeyin sadece de var , o gelecek“* (babelfish).

EM3: *“Epeyden beri aklımdan bir şey geçiriyordum, ama düşündüğümü gerçekleştirmeden size söylemek istememiştim. Bu tasarı gerçekleşmeyeceği için, artık söylemenin sakıncası yok”* (Ülner 2011: 99).

EM4: *“Epeyden beri düşündüğümü gerçekleştirmeden size söylemek istemediğim bir şey vardı aklımda. Bu plan gerçekleşmeyeceği için, artık söylemenin sakıncası yok.”* (Canbek 2003: 128).

Her iki çeviri motoru doğru çeviriye karar vermesine yardımcı olacak dokümanlardaki kalıp cümleleri taradığından “istatistiksel makine” olarak nitelendirilmektedir. Aynı mantıkta çalıştıkları için benzer cümle sonuçları elde etmektedir. En büyük farklılık babelfish'in iki nokta üst üste de olduğu gibi noktalama ve diğer işaretleri ayıramamasıdır. Çeviri motorları “ben”in kullanımında gerekli bilgiye ulaşamadığından olduğu gibi yerleştirmiştir. Yine de özne – yüklem ilişkisini başarıyla aktarmaktadır. Her iki çeviri motorunun kaynak dilde “aday” kelimesinin olmamasına rağmen bu şekilde aktarmasını, sözlükteki anlamdan ziyade taranan dokümanlardaki kalıp cümlelere bağlamak gereklidir. Hem Ülner'in hem de Canbek'in çevirilerinde gizli özneye başvurulmuş ve “ben” yüklem içerisinde verilmiştir. Bu durum ikinci örnekte daha da belirgin görülecektir:

KM: *“Ich muss Ihnen schreiben, liebe Lotte, hier in der Stube einer geringen Bauernherberge, in die ich mich vor einem schweren Wetter geflüchtet habe”* (Goethe 1986: 76).

EM1: *“Ben şiddetli hava kaçmış olan küçük bir çiftlik hanın oturma odası, burada, Lotte sevgili, size yazmak gerekir”* (googletranslate).

EM2: *“Ben şiddetli hava kaçmış olan küçük bir çiftlik evi , biroturma odası , burada Lotte sevgili , size yazmak gerekir”* (babelfish).

EM3: *“Buradan, sevgili Lotte, fırtınadan kaçıp sığındığım bu mütevazı köy hanından yazıyorum size; kendimi bundan alıkoyamadım”* (Ülner 2011: 88).

EM4: *“Buradan, sevgili Lotte, fırtınadan kaçıp sığındığım bu mütevazı köy hanından yazıyorum size; bundan kendimi alıkoyamadım”* (Canbek 2003: 113-114).

Bu örnekte görülen en büyük özellik çeviri motorlarının cümleyi birebir aktarmasından ziyade, kısmen cümle kalıplarını algılayıp, erek dildeki cümle yapısına uyarlamasıdır. Fakat ilk örnekte olduğu gibi “ben” kelimesini erek dile uyarlayamadığından dolayı kaynak dildeki cümle yapısını temel alıp erek dildeki cümleye yerleştirmektedir. Bunun başlıca sebebi yukarıda da belirtildiği gibi taranan dokümanlardaki cümle kalıplarında eşdeğerliğini bulamamasının yanı sıra, kaynak dilin erek dille aynı dil ailesinde yer almamasına da bağlayabiliriz. Göze çarpan bir diğer husus ise Ülner ile Canbek’in cümle yapılarının benzerliğidir. Her ne kadar farklı dönemlerde farklı çevirmenler tarafından bu cümle çevrilmiş olsa da cümle kalıplarının benzerlik göstermesi bir sistematik içerisinde çevrildiğini göstermektedir. Bu durum ileride çeviri motorlarının da bu sistematikten yararlanıp çevirebileceği anlamını taşımaktadır. Son cümle ise kelimelerin farklı anlamlarda kullanılmasına örnek teşkil etmektedir:

KM: “*Ein Strom von tränen, der aus Lottens Augen brach und ihrem gepressten Herzen Luft machte, hemmte Werthers Gesang*” (Goethe 1986: 138).

EM1: “*Charlotte gözleri yaşlarla, bir dere kırdı ve kalbi Werther şarkı, hava inhibe sıkılmış gitti.*” (googletranslate)

EM2: “*Charlotte gözleri yaşlarla , bir dere kırdı ve kalbi Werther şarkı , hava inhibe sıkılmış gitti.*” (babelfish)

EM3: “*Lotte'nin gözlerinden boşanan, yüreğini soluklandıran gözyaşları, Werther'in okumasını kesti.*” (Ülner 2011: 147)

EM4: “*Lotte'nin gözlerinden boşanan ve onun daralan yüreğini soluklandıran bir gözyaşı seli, Werther'in okumasını kesti.*” (Canbek 2003: 187)

İki çevirmen de ön bilgilerine dayanarak özel isim olan “Charlotte” yerine “Lotte” ismini tercih etmektedir. Buradaki özel durumu çeviri motorları algılayamamaktadır. İstiare çeşidine bir örnek gösterebileceğimiz kaynak dilde kullanılan “Strom” kelimesi, çeviri motorları “bir dere” biçiminde aktarmaktadır. Fakat “gözyaşları sel oldu” veya “boşanan” biçiminde çevirebileceğimiz kelime, çeviri motorlarında eşdeğerliliğini bulamamaktadır. Daha da çoğaltabileceğimiz bu tarz örneklerden de anlaşılacağı üzere bir cümle içerisinde söz sanatlarından her hangi biri veya bir kaçını kullanılması çeviri motorlarının cümleyi erek dile aktarırken hata yapma olasılığını artırmaktadır. Aynı şekilde “yüreğini soluklandıran” şeklinde çevrilen “gepressten Herzen Luft machte”, çeviri motorlarında eşdeğerliğini bulamamaktadır. Nedeni ise kelimenin temel anlamının dışında kullanılması ve erek dilin kültürel boyutuna bağlı olarak farklı şekilde ifade edilmesidir.

SONUÇ

Günümüzde yoğunlaşan uluslararası iletişim trafiğine bağlı olarak anında ve hızlı bir şekilde çeviriye ihtiyaç artmış ve bu durum bilim insanlarını, çevirmenin yerini alabilecek yeni yolların arayışına sürüklemiştir. İşte bu noktada mühendislerin, dilbilimcilerin ve çevirmenlerin üzerinde çalıştıkları çeviri motorları devreye girmiştir. Burada yerini almaya çalıştığı çevirmenin

görevini Boztaş ve Yener şu şekilde tanımlamaktadır: “Çevirmen kaynak dildeki sözlü ya da yazılı bir iletiyi anlam düzeyinde ve işlev düzeyinde, eşdeğer bir şekilde erek dile aktaran bir iletişim uzmanıdır” (Boztaş ve Yener 2005: 38). Bu bağlamda çeviri süresi esnasında çevirmen hem kaynak dildeki bilgiyi hem de biçimsel ifadeyi aktarır. Bu karmaşık yapıyı çeviri motorlarının çözümlemesi ve çeviriye uygulaması henüz mümkün değildir. Goethe'nin “Genç Werther'in Acıları” eserinden seçilen bazı cümlelerin çevirisinde de bu durum görülmüştür. Burada çeviri motorlarının kaynak dilden erek dile aktarırken genel olarak kaynak dile bağlı kaldığı ve erek dildeki karşılığı bulamadığı yerleri birebir çevirdiği tespit edilmiştir. Özellikle söz sanatlarını aktarırken bu durum belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Yukarıdaki örnek cümle içerisinde kullanılan söz sanatlarından istiareyi çeviri motoru aktarmadığı, hatta salt birebir çevirisini yaptığı görülmüştür. Ayrıca cümleyi aktarırken erek dildeki cümle yapısı içerisine yerleştirememiştir. Tabii ayrı dil ailelerine mensup olmaları bu sonucu etkilediğini de söyleyebiliriz. Bu noktada devreye giren Bozkurt'un ifade ettiği gibi yaratıcılığı oluşturmak için çevirmen “Çevirmek istediği metindeki üslup özelliklerini, yazarın ana dilinde yararlandığı olanakların benzerlerini bulmaya çalışacaktır”(Bozkurt 1982: 5-6). Nitekim çeviri süreci sadece aktarma işlemi değildir, aynı zamanda da yaratıcılığı da kapsamaktadır. Her ne kadar çeviri motorlarının bilimsel olarak geçerliliği olmasa da varılan noktanın önemi ve günlük hayatta sağladığı büyük kolaylığı yadsınamaz. Çeviri motorları şu an için temel amacının çevirmene yardımcı olmak olduğu düşünülürse, bu programların arzulanan noktada olmasa da bir gelişim süreci içinde oldukları açıktır. Her ne kadar edebi eserlerde başarı oranı düşük kalsa da, gelişen bilişim teknolojileri ve Doğal Dil İşleme konuları üzerinde ciddi araştırmalar yapmaya özellikle de teknik, tıp, meteoroloji gibi alanlarda başarıya ulaşmaya başlamışlardır.

KAYNAKLAR

- AKSAN, Doğan (2007). *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayınları.
- BUNTING, Dieter (1972). *Einführung in die Linguistik, Mit Stichworten zur Pragmatik*. Frankfurt am Main: Fischer Athenäum Taschenbücher.
- BAYKAN, Ali (2008). *Sosyal-Kültürel Faktörlerin Çevirideki Rolü*. <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr>. Konya: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BOZKURT, Bülent (1982). *Çeviri ve Sorunları*. Çeviri Dergisi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları. 5-13.
- BOZTAŞ İsmail ve ÇOŞKUN Hasan (2002). *Çevirmenin El Kitabı*. Ankara: Hacettepe –Taş Yayıncılık.
- ERUZ, F. Sakine (2003). *Çeviriden Çeviribilimine*. İstanbul: Multilingual Yayınlar.

ERUZ, F. Sakine (2005). *Türkiye’de Çevirmen Olmak, Çevirmenlik Mesleği – Çeviri Piyasası – Çeviri Eğitimi*. 4. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

GÖKTÜRK, Akşit (2000). *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık.

GÖKTÜRK, Akşit (2002). *Sözün Ötesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık.

HAVERCORT, Kurt (2000). *Lebende Sprachen*. Stuttgart: Deutsche Forschungsgemeinschaft, 8-9.

JOHANN Wolfgang von, Goethe (2003). *Genç Werther’in Acıları*. Çev.: Mustafa Canbek. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.

JOHANN Wolfgang von, Goethe (2011). *Genç Werther’in Acıları*. Çev.: Ülner Nihat. Ankara: Can Yayınları.

KÖKSAL, Dinçel (2005). *Çeviri Eğitimi Kuram ve Uygulama*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

RIFAT, Mehmet (1995). *Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler*. İstanbul: Düzlem Yayınları

SCHULZ von Thun, Friedemann (1989). *Miteinander Reden 1. Störungen und Klärungen –Allgemeine Psychologie der Kommunikation (S. 23-81)*. Hamburg: Rowohlt

ŞAHİN, Sedat (2008). *Bilgisayar Çeviri Programlarının (Motorlarının) Genel İşleyiş Yapısı*. Uluslararası Çeviribilim Konferansı Bildirileri. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

<http://www.babelfish.com/>

<http://translate.google.com.tr/>

www.sdl.com